

RUIMTE VOOR LANDBOUW?

De landbouw in Teteringen verkend

Maart 1996

SIGNE: L27-560
EX. NO: C
NLV:

REFERAAT

RUIJTE VOOR LANDBOUW? DE LANDBOUW IN TETERINGEN VERKEND

Voskuilen, M.J.

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO), 1996

Mededeling 560

ISBN 90-5242-343-1

40 p., tab., fig., bijl.

Onderzoek naar de recente ontwikkelingen en de huidige positie van de landbouw in het landinrichtingsgebied Teteringen, en naar de toekomstperspectieven van de landbouw in het gebied in samenhang met andere functies.

Met behulp van gegevens uit de CBS-Landbouw telling zijn de ontwikkelingen in de landbouw in Teteringen tussen 1985 en 1995 beschreven, en is de huidige positie van de landbouw in het gebied aangegeven door een vergelijking met de provinciale situatie te maken. Om de gevolgen van niet-agrarische claims voor de land- en tuinbouw aan te geven, is een beknopte landbouweffectrapportage uitgevoerd aan de hand van twee varianten, waarin in meer of minder sterke mate niet-agrarische claims worden gehonoreerd.

Landinrichting/Herinrichting/Teteringen/Landbouw/Breda/Woningbouw/
Grondonttrekking/Landbouweffectrapportage

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Voskuilen, M.J.

Ruimte voor landbouw? : de landbouw in Teteringen verkend /
M.J. Voskuilen. - Den Haag : Landbouw-Economisch Instituut
(LEI-DLO). - Fig., tab. - (Mededeling / Landbouw-Economisch
Instituut (LEI-DLO) ; 560)

ISBN 90-5242-343-1

NUGI 835

Trefw.: landbouw ; Teteringen.

Omslagfoto: M. van Dongen, gemeente Breda

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

INHOUD

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	11
1.1 Achtergrond en doel	11
1.2 Ligging en grootte van het gebied	11
1.3 Aanpak	12
1.4 Nge en bedrijfstypering	14
2. ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW	15
2.1 Algemeen	15
2.2 Bedrijven	16
2.3 Samenstelling productie	17
2.4 Grondgebruik	18
2.5 Veestapel	18
3. HUIDIGE SITUATIE IN DE LANDBOUW	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Bedrijfstypen	19
3.3 Bedrijfsomvang en continuïteit	20
3.4 Leeftijd en opvolging	21
3.5 Verkaveling	22
3.6 Mestproductie	23
3.7 Melkveebedrijven	25
3.8 Andere bedrijven	26
4. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN	27
4.1 Inleiding	27
4.2 Methode	27
4.3 Uitgangspunten	28
4.4 Aantal bedrijven	32
4.5 Areaal cultuurgrond	33
4.6 Melkveehouderij	33
5. SLOTBESCHOUWING	35
LITERATUUR	38
BIJLAGEN	39
1. Nederlandse grootte-eenheid	40

WOORD VOORAF

De Landinrichtingscommissie Teteringen heeft begin 1996 de voorbereiding van het herinrichtingsproject Teteringen weer ter hand genomen. Daarbij heeft de commissie onder andere behoefte aan actuele informatie over de landbouwkundige situatie in het gebied. Verder wil de commissie meer inzicht verkrijgen in de gevolgen van de verschillende niet-agrarische claims op het gebied voor de toekomstperspectieven van de landbouw. Dit vormde de aanleiding om een onderzoek te laten verrichten door het Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO).

De begeleidingscommissie van het onderzoek bestond uit:

J. van Beek	lid Landinrichtingscommissie
J. Rombouts	lid Landinrichtingscommissie
P. Vos	landbouwdeskundige
W. Swart	dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden
R. Korstanje	dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden

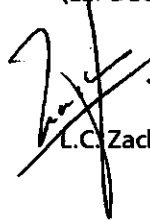
De inventarisatie van de bedrijven en de verzameling van de gegevens over de landbouwstructuur zijn verzorgd door mw. C. de Zwijger van LEI-DLO.

De Landinrichtingscommissie,

A.H.A. van den Berg, voorzitter

Landbouw-Economisch Instituut
(LEI-DLO)

L.C. Zachariasse, directeur

Teteringen/Den Haag, maart 1996

SAMENVATTING

Achtergrond en doel

De Landinrichtingscommissie Teteringen is verantwoordelijk voor het opstellen en uitvoeren van een inrichtingsplan voor het herinrichtingsgebied. Daarbij is behoefte aan actuele gegevens over de landbouwkundige situatie in het gebied, en inzicht in de toekomstperspectieven van de landbouw. Dit was de aanleiding voor de Dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden Noord-Brabant het Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO) onderzoek te laten verrichten.

Het doel van het onderzoek is het geven van inzicht in de recente ontwikkelingen en de huidige positie van de landbouw in het landinrichtingsgebied Teteringen, en in de toekomstperspectieven van de landbouw in het gebied in samenhang met andere functies.

Aanpak

Voor 1985 en 1995 zijn de landbouwbedrijven in het gebied geïnventariseerd. Met behulp van de Landbouw telling zijn vervolgens enkele kengetallen over de landbouwstructuur geselecteerd. Voor inzicht in de toekomstperspectieven van de landbouw, zijn twee varianten opgesteld waarin in meer of minder sterke mate niet-agrarische claims worden gehonoreerd. Voor de twee varianten is de ontwikkeling van het aantal bedrijven en het areaal cultuurgrond nagegaan. Doel van deze korte "landbouweffectrapportage" is een indicatie te geven van de toekomstige positie van de landbouw bij uiteenlopende ruimtelijke ontwikkelingen.

Ontwikkelingen in de landbouw

Tussen 1985 en 1995 is het aantal bedrijven in Teteringen met 15% afgenomen. De 56 bedrijven in Teteringen hebben bijna 1.000 ha cultuurgrond in gebruik, en bieden omgerekend aan ongeveer 100 personen een fulltime baan.

In de afgelopen tien jaar is de melkveesector sterk ingekrompen, en vond een uitbreiding plaats in de tuinbouw (boomteelt en glastuinbouw) en de intensieve veehouderij. Overigens is de melkveehouderij nog steeds veruit de belangrijkste sector in het gebied.

Huidige positie van de landbouw

In 1995 telde het gebied 46 bedrijven met een omvang van meer dan 20 nge (de nge is een maatstaf voor de economische omvang van agrarische bedrijven). Het merendeel van de bedrijven behoort tot de graasdierbedrijven (waaronder melkveebedrijven). Verder liggen er in het gebied tien tuinbouwbedrijven en acht intensieve veehouderijbedrijven.

De omvang van de bedrijven en het opvolgingspercentage in Teteringen komen overeen met die in de provincie Noord-Brabant. De totale mestproductie in het gebied is groter dan de maximale hoeveelheid die op het areaal cultuurgrond mag worden aangewend. Dit overschot op gebiedsniveau bedraagt een vijfde van de totale mestproductie, wat aanzienlijk is, maar toch ver beneden het provinciale niveau van bijna 50% ligt.

De ruim twintig melkveebedrijven in het gebied zijn goed voor bijna de helft van de produktie-omvang en voor ongeveer twee derde van de totale oppervlakte cultuurgrond. De omvang van de bedrijven is vergelijkbaar met die van de bedrijven in Noord-Brabant. Ten opzichte van de melkveebedrijven in Noord-Brabant scoren die in Teteringen gunstig op het aspect van de veebezetting en slecht op het aspect van de verkaveling.

Alles bijeen genomen komt Teteringen naar voren als een redelijk goed landbouwgebied.

Toekomstige ontwikkelingen

Aan de hand van twee varianten is een prognose opgesteld van het toekomstig aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond. In de "minimumvariant" - de variant met de minste niet-agrarische claims - daalt het aantal bedrijven tot ongeveer 40, en het areaal cultuurgrond daalt tot ongeveer 750 ha. In de "maximumvariant" - de variant met de meeste niet-agrarische claims - neemt het aantal bedrijven af tot ongeveer 30, en het areaal cultuurgrond tot ruim 600 ha.

Het aantal melkkoeien neemt in de minimumvariant met ongeveer een kwart af, en in de maximumvariant met bijna 40%. De melkveebezetting ligt in de twee varianten om en nabij de 2,0 gve melkvee (melkkoeien en jongvee) per hectare. Hiermee zit de veebezetting op een vanuit milieu-oogpunt redelijk gunstig niveau. In de twee varianten is niet veel ruimte voor vergroting van de bedrijfsoppervlakte. Of aan de toekomstige milieu-eisen kan worden voldaan, hangt mede af van de zwaarte van de eisen en van de individuele ondernemerskwaliteiten.

Slotopmerkingen

Het beeld dat van de toekomstige landbouw in Teteringen is geschetst, kan een bijdrage leveren aan de discussie over de toekomstige inrichting van het gebied. Een van de punten is de omvang van de landbouw. De zorg is dat het gebied landbouwkundig wel erg klein in omvang wordt. De vraag is in hoeverre dan nog gesproken kan worden van een duurzame landbouw. Echte

knelpunten liggen overigens niet zozeer op het vlak van dienstverlening en de aan- en afvoer van land- en tuinbouwprodukten, maar veeleer op het vlak van de bedrijfsontwikkeling. Het kan dan gaan om meer belemmeringen in de bedrijfsvoering door de uitbreiding van niet-agrarische activiteiten, en minder mogelijkheden voor bedrijfsvergroting. De uitbreiding van niet-agrarische activiteiten, zoals wonen en recreatie, biedt naast bedreigingen ook kansen voor agrarische ondernemers om hun bedrijf in die richting te verbreden.

Een apart punt van aandacht vormt de verkavelingssituatie in het gebied. Deze voldoet bij lange niet aan de wensen die zijn uitgewerkt binnen de zogeheten "basisinrichting". Het begrip basisinrichting is een referentiebeeld voor een goede toestand van de verkaveling, de ontsluiting en de waterbeheersing voor een duurzame, veilige en concurrerende land- en tuinbouw. In het kader van de herinrichting Teteringen is met inrichtingsmaatregelen de verkaveling te verbeteren. In samenspraak met de betrokkenen zal dit nader moeten worden uitgewerkt.

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond en doel

De voorbereiding van de herinrichting Teteringen heeft een tijd stilgelegen omdat lange tijd veel onduidelijkheid in het gebied heeft bestaan over onder andere nieuwe woningbouwlokaties, de begrenzing van natuurgebieden en de aanleg van een hoogwaardig openbaar vervoer verbinding. Naar verwachting komt er begin 1996 meer duidelijkheid over de invulling van de plannen voor niet-agrarische activiteiten in het gebied. De Landinrichtingscommissie Teteringen - verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het herinrichtingsplan - heeft daarom de voorbereiding van het project weer opgestart. Van verschillende aspecten is inmiddels informatie beschikbaar. Zo zijn door de gemeenten Breda en Teteringen in verband met nieuwbouwlokaties diverse inventarisaties verricht naar onder andere natuur, landschap en water. De landbouw in het gebied is echter tot nu toe onderbelicht gebleven. Behalve meer inzicht in de huidige positie van de landbouw, wil de commissie inzicht krijgen in de gevolgen voor de landbouw van de plannen voor niet-agrarische activiteiten.

Doel van het onderzoek is:

geven van inzicht in de recente ontwikkelingen en de huidige positie van de landbouw in het landinrichtingsgebied Teteringen, en in de toekomstperspectieven van de landbouw in het gebied in samenhang met andere functies.

1.2 Ligging en grootte van het gebied

In figuur 1.1 is de begrenzing van het herinrichtingsgebied Teteringen weergegeven. De totale oppervlakte van het gebied bedraagt bijna 1.200 ha, waarvan veruit het grootste deel valt binnen de gemeente Teteringen. De rest van het gebied behoort tot de gemeenten Terheijden en Oosterhout. Het gebied ligt ingeklemd tussen vrij harde grenzen: in het zuiden bestaat die uit de bebouwing van Breda en Teteringen, in het westen en noorden uit de Mark en het Markkanaal en in het oosten vormen natuurgebieden (waaronder de Vrachelse Heide) de grens.

1.3 Aanpak

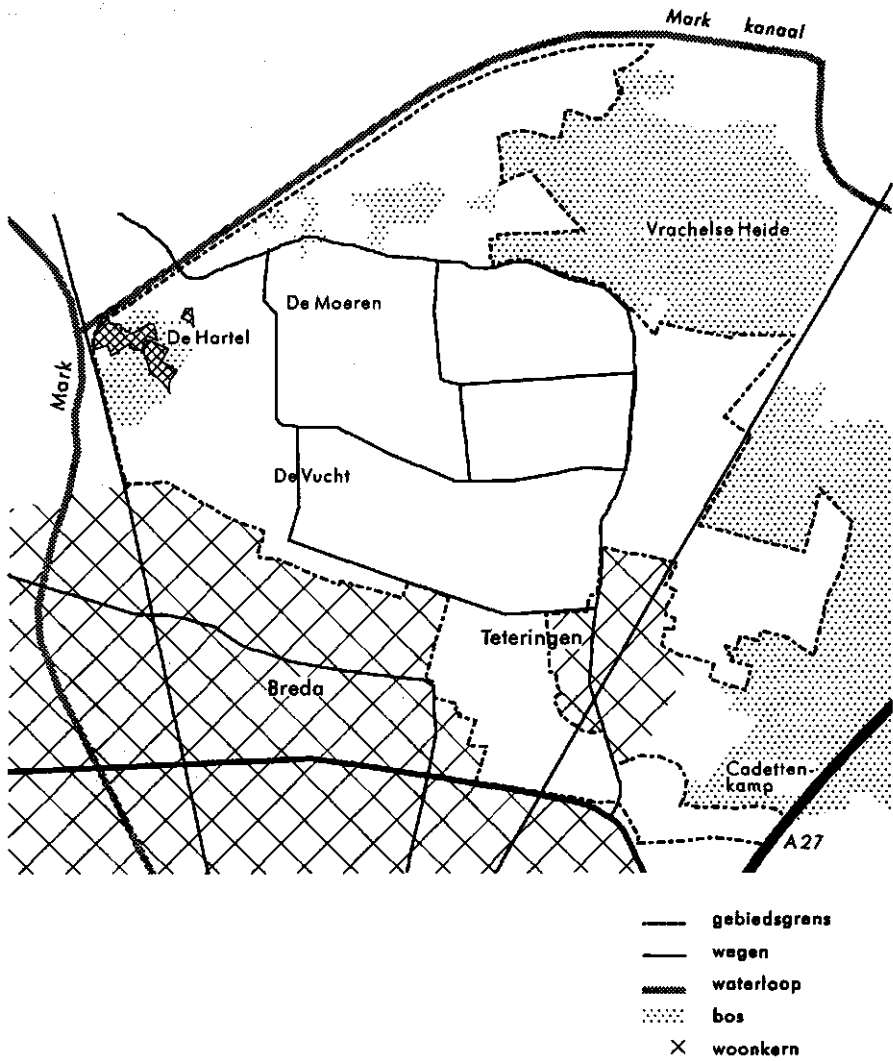
Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen. Het eerste deel is gewijd aan de ontwikkelingen in de landbouw en de huidige positie van de landbouw in het gebied. Het tweede deel behandelt de gevolgen voor de landbouw van de niet-agrarische claims. Per onderdeel wordt een korte toelichting gegeven op de aanpak.

Ontwikkelingen en huidige positie landbouw

De analyse en beschrijving van de ontwikkelingen en van de huidige situatie in de landbouw is gebaseerd op de gegevens uit de Landbouwtelling van de geregistreerde bedrijven in het gebied. Daarvoor is voor 1985 en 1995 een inventarisatie gemaakt van de bedrijven in het herinrichtingsgebied. De ontwikkelingen worden beschreven aan de hand van het aantal bedrijven, de samenstelling van de productie, het grondgebruik en de veestapel. Onderdelen van de beschrijving van de huidige situatie in de landbouw zijn: bedrijfstypen, bedrijfsgrootte, opvolging, verkaveling en mestproductie. De belangrijkste bedrijfstypen worden afzonderlijk behandeld. Om de positie van de landbouw in Teteringen beter te kunnen beoordelen, is een vergelijking gemaakt met die in de provincie Noord-Brabant. De resultaten van dit onderdeel zijn opgenomen in hoofdstuk 2 en 3.

Gevolgen niet-agrarische claims

Dit onderdeel kan beschouwd worden als een beknopte "landbouweffectrapportage". In dit onderzoek geeft de rapportage inzicht in de gevolgen voor de landbouw van de ruimtelijke aanspraken op het gebied. Hiervoor is door de dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden Noord-Brabant (LBL Noord-Brabant) een inventarisatie gemaakt van de plannen die er zijn voor niet-agrarische activiteiten in het studiegebied. Omdat de invulling van de plannen voor niet-agrarische activiteiten - waar en in welke mate vindt bijvoorbeeld woningbouw plaats - nog niet definitief vaststaat, is de landbouweffectrapportage uitgevoerd voor twee varianten. In de "minimumvariant" zijn alleen de niet-agrarische claims opgenomen waarvan de uitvoering in de prognoseperiode (vrijwel) zeker is. In de "maximumvariant" is ervan uitgegaan dat alle niet-agrarische claims worden gerealiseerd. Met de twee varianten is beoogd inzicht te geven in de gevolgen voor de landbouw van uiteenlopende ruimtelijke ontwikkelingen. De gevolgen voor de landbouw zijn onderzocht aan de hand van onder andere de onttrekking van grond aan de landbouw en de afname van het aantal bedrijven. In hoofdstuk 4 is hiervan verslag gedaan.

Figuur 1.1 Begrenzing herinrichtingsgebied Teteringen

1.4 Nge en bedrijfstypering

Nge: Nederlandse grootte-eenheid

De produktie-omvang van de bedrijven en van de verschillende produktierichtingen is uitgedrukt in de Nederlandse grootte-eenheid (nge). De nge is evenals de sbe (standaardbedrijfseenheid) een maatstaf voor de economische omvang van agrarische bedrijven. De nge is gebaseerd op de saldi per diersoort en per hectare gewas. De nge-normen worden regelmatig herzien. In de bijlage zijn voor een aantal diersoorten en gewassen de nge-normen voor 1985 en 1995 opgenomen. Met de nge kunnen de verschillende onderdelen (dieren, gewassen) van een bedrijf onder één noemer worden gebracht. Dit biedt de mogelijkheid om de omvang van verschillende typen bedrijven te vergelijken. De nge mag dus niet worden gezien als een maatstaf voor de fysieke omvang (zoals het aantal dieren). Voorts wordt er op gewezen dat de nge een gestandaardiseerde maatstaf is. Dit houdt in dat het aantal nge aangeeft hoe groot een bedrijf zou kunnen zijn, uitgaande van het saldo dat onder normale omstandigheden verwacht zou mogen worden. Het werkelijke saldo kan in een bepaald gebied of in een bepaald jaar of op een bepaald bedrijf afwijken van het berekende (standaard) saldo. Behalve voor de weergave van de omvang van de bedrijven en de verschillende produktietakken, is de nge gebruikt om de bedrijven in te delen naar bedrijfstypen.

Bedrijfstypering

Met behulp van de nge kunnen agrarische bedrijven worden getypeerd. Een bedrijf behoort tot een bepaald bedrijfstype als twee derde of meer van de totale nge-waarde afkomstig is van het aangegeven bedrijfsonderdeel, bijvoorbeeld: een bedrijf wordt getypeerd als melkvee(houderij)bedrijf wanneer tenminste twee derde van het totaal aantal nge uit de melkveehouderij komt. In dit onderzoek zijn vier bedrijfstypen onderscheiden: melkveehouderij-, intensieve veehouderij-, boomkwekerij- en overige bedrijven.

2. ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW

2.1 Algemeen

De landbouw in het herinrichtingsgebied is al eens eerder onderwerp van studie geweest (Heeres, 1987). In dat onderzoek is onder meer naar de ontwikkelingen tussen 1980 en 1985 gekeken. Het aantal geregistreerde bedrijven is in die periode niet veranderd, terwijl tussen 1985 en 1995 het aantal bedrijven is gedaald van 66 tot 56 (tabel 2.1). Op de oorzaken van deze daling wordt in de volgende paragraaf ingegaan.

De 56 bedrijven in Teteringen hebben bijna 1.000 ha cultuurgrond in gebruik, wat overeenkomt met het areaal in 1985. De produktie-omvang - uitgedrukt in Nederlandse grootte-eenheden (nge, zie voor toelichting paragraaf 1.4 en bijlage 1) - is in tien jaar tijd met 40% toegenomen. Dat de produktie-omvang sterk is gestegen, ondanks een sterke inkrimping van de melkveehouderijsector (zie paragrafen 2.3 en 2.5), is hoofdzakelijk te danken aan de veranderingen in de nge-normen.

Tabel 2.1 Overzicht enkele kengetallen van de landbouw naar gebied en jaar

Kengetal	Aantal Teteringen		Verschil 1985-1995 in %	
	1985	1995	Teteringen Noord-Brabant	
Bedrijven	66	56	-15	-13
Cultuurgrond (ha)	1.006	979	-3	-1
Produktie-omvang (nge)	3.139	4.346	+39	+36
Arbeidsvolume (aje) *)	113	99	-12	-7

*) Een arbeidsjaareenheid (aje) komt overeen met de arbeid van een persoon gedurende een jaar. Voor 1995 is het aantal aje geschat met behulp van gegevens uit 1994. Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

Gegevens over het aantal arbeidskrachten zijn voor 1995 nog niet beschikbaar. Het totale arbeidsvolume - uitgedrukt in arbeidsjaareenheden (aje, zie toelichting bij tabel 2.1) - is voor 1995 geschat op circa 100, wat neerkomt op een daling van ruim een tiende ten opzichte van 1985.

De ontwikkeling van het aantal bedrijven, de oppervlakte cultuurgrond en het arbeidsvolume komt in Teteringen in grote lijnen overeen met die in de provincie Noord-Brabant, zij het dat de afname in Teteringen iets groter was dan in de provincie.

2.2 Bedrijven

Bedrijfstypen

In tabel 2.2 is de ontwikkeling van het aantal bedrijven weergegeven voor de onderscheiden bedrijfstypen. Opvallendste ontwikkeling is de sterke afname van het aantal melkveehouderijbedrijven. In tien jaar tijd bedroeg de daling in Teteringen 40%, tegenover 30% in heel Noord-Brabant. De daling is in de eerste plaats het gevolg van de melkquotering. Andere oorzaken zijn bedrijfsverplaatsingen en bedrijfstype-overgangen. Tussen 1985 en 1995 zijn drie melkveehouders uit het gebied vertrokken, om elders het bedrijf voort te zetten. De langdurige onzekerheid over de niet-agrarische claims, en de beperkte omvang van het gebied (zie ook paragrafen 1.1 en 1.2) hebben waarschijnlijk meegespeeld in het besluit om te vertrekken. Verder zijn er waarschijnlijk bedrijven die in 1985 tot de melkveebedrijven behoorden, en in 1995 tot de overige bedrijven. Een dergelijke bedrijfstype-overgang vindt bijvoorbeeld plaats als een melkveehouder besluit het melkvee af te stoten, en de rest van het bedrijf nog aan te houden. Dit is een bekend verschijnsel in de melkveehouderij. Hiermee is ook een deel van de verklaring gegeven voor de lichte toename van het aantal overige bedrijven. Ruim de helft van de overige bedrijven behoort tot de overige graasdierbedrijven. Tot de categorie overige bedrijven behoren verder onder andere glastuinbouw- en gemengde bedrijven, waarvan er te weinig zijn om ze apart te onderscheiden.

Tabel 2.2 *Ontwikkeling aantal bedrijven naar gebied, jaar en bedrijfstype*

Bedrijfstype	Aantal Teteringen		Index 1985=100	
	1985	1995	Teteringen	Noord-Brabant
Melkveehouderij	39	23	59	70
Intensieve veehouderij	8	8	100	86
Boomkwekerij	2	5	250	127
Overig	17	20	118	96
Alle	66	56	85	87

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

De sterke afname van het aantal melkveebedrijven betekende ook een sterke daling van het aandeel van dit bedrijfstype op het totaal aantal bedrijven: van 60% in 1985 tot 40% in 1995. Het aandeel van de overige bedrijven is gestegen van een kwart tot ruim een derde.

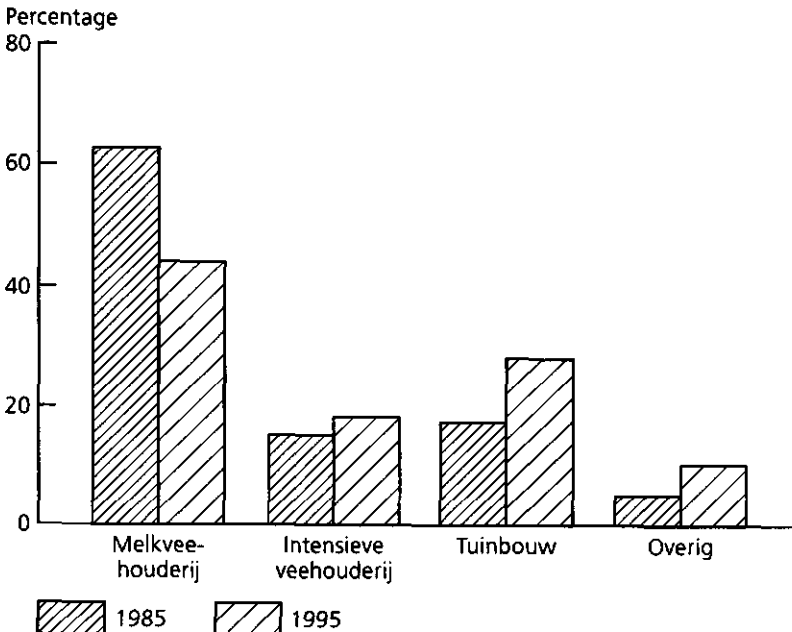
Bedrijfsomvang

De gemiddelde bedrijfsomvang - uitgedrukt in nge - van alle bedrijven is in Teteringen in de afgelopen tien jaar gestegen van 48 nge tot 78 nge. Procentueel komt deze stijging overeen met die in Noord-Brabant. In de provincie nam de gemiddelde omvang in dezelfde periode toe van 45 nge tot 70 nge.

2.3 Samenstelling productie

De samenstelling van de productie is in Teteringen tussen 1985 en 1995 behoorlijk veranderd, wat vooral het gevolg is van de melkquotering. Nam in 1985 de melkveehouderij nog 63% van de productie-omvang (op basis van nge) voor haar rekening, in 1995 was dat gedaald tot 44% (figuur 2.1). De melkveehouderij is hiermee overigens nog steeds veruit de belangrijkste produktierichting in het studiegebied. Ook in Noord-Brabant nam het aandeel van de melkveehouderij in de totale productie-omvang af, maar in veel mindere mate. Het aandeel van de tuinbouw is in Teteringen in de afgelopen tien jaar gestegen van 17% tot 28%. De grootste bijdrage aan de groei is geleverd door de glastuinbouw, daarna door de boomkwekerij.

Samenvattend is de samenstelling van de productie verschoven van de meer extensieve naar de meer intensieve sectoren.

Figuur 2.1 Procentuele verdeling productie-omvang in Teteringen naar jaar en produktierichting

2.4 Grondgebruik

Veruit het grootste deel (in 1995 ongeveer 90%) van de circa 1.000 ha cultuurgrond die in gebruik is bij de geregistreerde landbouwbedrijven in Teteringen, bestaat uit grasland en voedergewassen (snijmais). In de afgelopen tien jaar heeft er een (verdere) verschuiving plaatsgevonden van grasland naar de teelt van snijmais. Het aandeel van het areaal snijmais in de totale oppervlakte cultuurgrond is in deze periode gestegen van bijna een vijfde tot ruim een kwart.

De oppervlakte tuinbouw bedroeg in 1995 circa 40 ha. Het grootste deel daarvan bestaat uit boomteelt. In de afgelopen tien jaar is het areaal boomteelt met bijna de helft uitgebreid.

2.5 Veestapel

In de vorige paragrafen is al duidelijk geworden dat de melkveehouderij-sector in Teteringen sterk aan belang heeft ingeboet. Dat komt dan ook duidelijk tot uiting in de ontwikkeling van de melkveestapel. In tien jaar tijd is het aantal melkkoeien met 40% gedaald (voor Noord-Brabant bedroeg dit bijna 30%, tabel 2.3), en het aantal stuks jongvee met een kwart. Deze aantasting van de positie van de melkveehouderij heeft wel een gunstig neveneffect gehad, namelijk een daling van de veebezetting. Tussen 1985 en 1995 is het aantal grootvee-eenheden (gve) per hectare grasland en voedergewassen in Teteringen gedaald van 3,0 tot 2,5. In Noord-Brabant bedroeg de veebezetting in die twee jaren ongeveer 3,0 gve per hectare.

De veestapel in de intensieve veehouderij is in Teteringen in de studieperiode vrij sterk uitgebreid. Vooral het aantal vleesvarkens is sterk gegroeid, een groei die geheel heeft plaatsgevonden tussen 1985 en 1990.

Tabel 2.3 *Ontwikkeling veestapel tussen 1985 en 1995 in Teteringen en Noord-Brabant naar diersoort*

Diersoort	Aantal Teteringen		Index 1985=100	
	1985	1995	Teteringen	Noord-Brabant
Melkkoeien	1.958	1.174	60	72
Jongvee	1.623	1.208	74	83
Fokvarkens	1.559	1.954	125	114
Vleesvarkens	3.553	6.091	171	121

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

3. HUIDIGE SITUATIE IN DE LANDBOUW

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de huidige situatie in de landbouw, dat wil zeggen de situatie op basis van 1995. De beschrijving is in hoofdzaak opgezet vanuit de bedrijven met een omvang van meer dan 20 nge. Een dergelijke omvang komt in de melkveehouderij ongeveer overeen met 10 à 15 melkkoeien (inclusief bijbehorend jongvee), en in de intensieve veehouderij met circa 70 fokvarkens of 500 vleesvarkens. De bedrijven met een omvang van meer dan 20 nge zijn over het algemeen voor het inkomen overwegend afhankelijk van de landbouw. De bedrijven kleiner dan 20 nge zijn over het algemeen nevenberoepsbedrijven. Een omvang van 20 nge komt verder overeen met de ondergrens voor opname in het Bedrijven-Informatienet van LEI-DLO.

Bijna een vijfde van de bedrijven in het studiegebied heeft een omvang van minder dan 20 nge, tegenover ruim een kwart van de bedrijven in Noord-Brabant. De bedrijven in Teteringen met een omvang beneden de 20 nge hebben ongeveer 6% van de cultuurgrond in gebruik, en dragen 2% bij aan de produktie-omvang. Zeven op de tien bedrijven kleiner dan 20 nge behoren tot de overige graasdierbedrijven.

3.2 Bedrijfstypen

Circa de helft van de bedrijven met een omvang van meer dan 20 nge is een melkveebedrijf, en een kwart behoort tot de overige bedrijven (tabel 3.1). In vergelijking met Noord-Brabant is Teteringen nog steeds in hoofdzaak een melkveehouderijgebied, ondanks de vrij sterke inkrimping van de sector in de laatste tien jaar (zie hoofdstuk 2). Tot de overige bedrijven behoren enkele overige graasdier-, glastuinbouw-, opengrondstuinbouw-, en gemengde bedrijven.

In tabel 3.1 is ook de gemiddelde bedrijfsomvang - uitgedrukt in nge - weergegeven. Over het algemeen wijkt het beeld hierbij in Teteringen niet sterk af van dat in Noord-Brabant. Overigens is de categorie overige bedrijven tussen beide gebieden niet goed te vergelijken, vanwege de afwijkende samenstelling. Zo vallen er ook akkerbouwbedrijven in, die echter in Teteringen niet voorkomen.

Tabel 3.1 *Verdeling bedrijven (aantal en %), en de gemiddelde bedrijfsomvang in nge naar bedrijfstype en gebied; bedrijven ≥ 20 nge, 1995*

Bedrijfstype	Teteringen			Noord-Brabant	
	aantal	%	nge/ bedrijf	%	nge/ bedrijf
Melkveehouderij	22	48	96	31	100
Intensieve veehouderij	8	17	90	27	89
Boomkwekerij	5	11	94	4	84
Overig	11	24	87	38	94
Alle	46	100	92	100	94

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

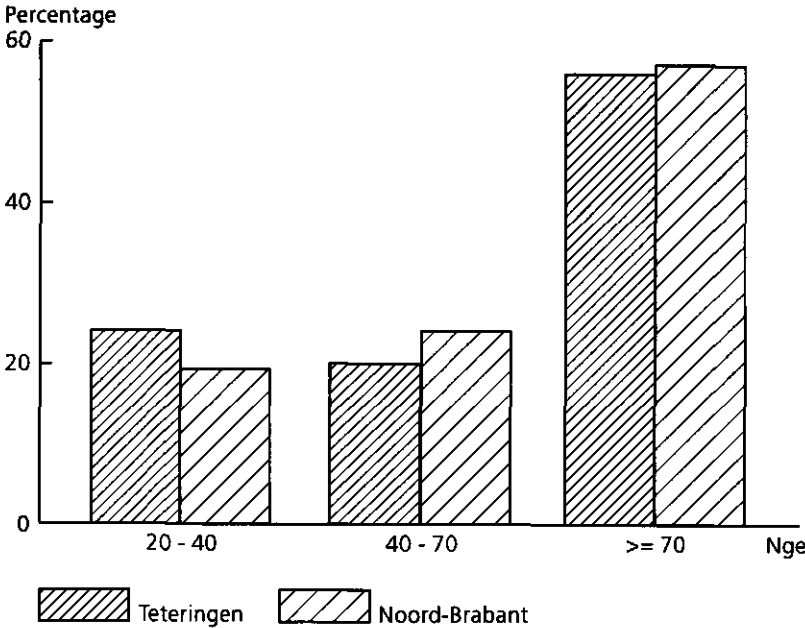
3.3 Bedrijfsomvang en continuïteit

De mogelijkheden voor continuïteit van een bedrijf hangen onder meer af van de behaalde financiële resultaten, de verhouding vreemd en eigen vermogen, de ontwikkelingen in de sector waartoe het bedrijf behoort en de inkomsten van buiten het bedrijf. Gegevens over deze aspecten zijn niet beschikbaar voor de bedrijven in Teteringen. Om toch een indicatie te geven van de toekomstperspectieven van de bedrijven, kan de bedrijfsomvang (in nge) als een soort graadmeter worden gebruikt. Immers de continuïteitskansen van een bedrijf nemen toe bij een toenemende bedrijfsgrootte. Dat kan ook geïllustreerd worden aan de hand van het opvolgingspercentage. Uit onderzoek van Van den Hoek (1994) blijkt dat het opvolgingspercentage toeneemt bij een grotere bedrijfsomvang.

Welke omvang een bedrijf moet hebben om continuïteit op langere termijn te verzekeren, valt moeilijk te zeggen. Dat hangt zoals hiervoor is aangegeven af van verschillende factoren. Met dit in het achterhoofd kan heel globaal het volgende beeld worden geschetst. Bij een bedrijfsomvang van meer dan 70 nge zullen de toekomstperspectieven vrij gunstig zijn. Bij een omvang tussen 40 en 70 nge zijn de vooruitzichten minder gunstig, maar zal veel afhangen van de eerder genoemde factoren. Voor bedrijven met een omvang van minder dan 40 nge zijn de toekomstperspectieven minder gunstig en spelen de hiervoor vermelde factoren een nog grotere rol, bijvoorbeeld in hoeverre is er sprake van (neven)inkomsten buiten het bedrijf. In het onderzoek van Van den Hoek (1994) is onder andere gekeken naar de relatie tussen het opvolgingspercentage en de bedrijfsgrootte. In 1993 lag het opvolgingscijfer op hoofdberoepsbedrijven met een omvang tussen 20 en 40 nge op een kwart, op de bedrijven tussen 40 en 70 nge op de helft, en op de bedrijven met een omvang van meer dan 70 nge op ongeveer 70%.

In figuur 3.1 is uitgezet hoe de bedrijven in Teteringen en in Noord-Brabant zijn verdeeld over de drie onderscheiden bedrijfsgrootten. De verdeling

komt in beide gebieden in grote lijnen met elkaar overeen, wat ook geldt voor de gemiddelde bedrijfsomvang (tabel 3.1). In Teteringen zijn in vergelijking met Noord-Brabant iets meer bedrijven met een omvang tussen 20 en 40 nge, en iets minder bedrijven met een omvang tussen 40 en 70 nge. Het percentage bedrijven met een omvang van meer dan 70 nge is in beide gebieden vrijwel gelijk: in Teteringen 56% en in Noord-Brabant 57%.

Figuur 3.1 Procentuele verdeling bedrijven groter dan 20 nge naar bedrijfsomvang in nge en gebied, 1995

3.4 Leeftijd en opvolging

De vraag in de Landbouwtelling over de aanwezigheid van een opvolger wordt alleen gesteld aan bedrijfshoofden van 50 jaar of ouder. Het opvolgingspercentage geeft aan op hoeveel bedrijven met een (oudste) bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder, er een (schoon)zoon of (schoon)dochter is van minimaal 16 jaar die naar verwachting te zijner tijd het bedrijf over gaat nemen. Het opvolgingspercentage geeft een goede indicatie van het aantal bedrijven dat zal worden gecontinueerd. De meest recente gegevens over de opvolging dateren echter van 1993, en verder zijn voor dat jaar niet van alle bedrijven in Teteringen opvolgingsgegevens beschikbaar. Daarom is met behulp van de kennis van de begeleidingscommissie de opvolgingssituatie in Teteringen in 1995 geïnventariseerd. De vergelijking met Noord-Brabant wordt bemoeilijkt door de ver-

schillende jaren waarop de opvolgingssituatie betrekking heeft, en de wijze waarop de informatie is verzameld.

In 1995 was op 43% van de bedrijven groter dan 20 nge in Teteringen het bedrijfshoofd 50 jaar of ouder. Op 60% van deze bedrijven is een opvolger aanwezig. Van de bedrijven met een opvolger, heeft een derde twee opvolgers. In Noord-Brabant was in 1993 op ongeveer de helft van de bedrijven groter dan 20 nge het bedrijfshoofd 50 jaar of ouder, en lag het opvolgingscijfer op 56%. Hoewel de cijfers van Teteringen en Noord-Brabant niet zonder meer vergeleken kunnen worden, mag toch de voorzichtige conclusie luiden dat de leeftijd en opvolgingssituatie in Teteringen goed afsteken bij die in Noord-Brabant. Verder is het aandeel van de bedrijven met twee opvolgers in vergelijking met landelijke cijfers vrij hoog.

De gegevens over de leeftijd en opvolgingssituatie wijzen erop dat de agrarische ondernemers in Teteringen de toekomstperspectieven van hun bedrijf over het algemeen redelijk positief inschatten.

3.5 Verkaveling

In 1994 is het advies van de Centrale Landinrichtingscommissie uitgekomen over de notitie "Basisinrichting ten behoeve van de land- en tuinbouw" van het Landbouwschap. "Basisinrichting kan worden omschreven als een referentiebeeld van een goede toestand van de verkaveling, de ontsluiting en de waterbeheersing voor een duurzame, veilige en concurrerende land- en tuinbouw en een flexibel grondgebruik" (CLC, 1994). In hoeverre het referentiebeeld bereikbaar is, hangt mede af van het planologisch, water- en milieubeleid voor het gebied, de fysieke toestand van het gebied en de technische en financiële mogelijkheden. Het begrip basisinrichting is uitgewerkt in inrichtingswensen per produktierichting op het gebied van de verkaveling, de ontsluiting en de waterbeheersing. In dit onderzoek gaat - gezien de voorhanden zijnde gegevens - de aandacht uit naar de verkaveling, en dan met name die voor de melkveehouderij. In de basisinrichting zijn voor de melkveehouderij onder andere de volgende inrichtingswensen voor de verkaveling opgenomen: zoveel mogelijk rechthoekige kavelvorm die indeling in percelen van voldoende vorm en grootte mogelijk maakt, percelen van 4 ha, een huiskavel van 60% van de bedrijfsoppervlakte en een kaveldiepte van maximaal 1.000 m. Voor percelen van voldoende omvang zijn de individuele agrariërs overigens zelf verantwoordelijk.

Over de verkavelingssituatie in Teteringen kan slechts in globale zin worden gerapporteerd. Immers, de meest recente gegevens over de verkaveling zijn afkomstig uit 1993, en verder zijn voor dat jaar niet van alle bedrijven in Teteringen verkavelingsgegevens beschikbaar. In Teteringen was in 1993 het aantal kavels per bedrijf groter dan in Noord-Brabant (respectievelijk 5,9 en 4,2), en de gemiddelde kaveloppervlakte kleiner (respectievelijk 3,5 en 3,9 ha). Vooral de verkaveling in de Vuchtpolder - een veldkavelgebied - is volgens de begeleidingscommissie slecht.

Een goede verkaveling is vooral van belang voor de grondgebonden bedrijven, en met name voor de melkveebedrijven. Slechts een kwart van de melkveebedrijven in Teteringen heeft 60% of meer van de bedrijfsoppervlakte aan huis liggen (in Noord-Brabant geldt dat voor 40% van de bedrijven). Verder is de bedrijfsoppervlakte verdeeld over gemiddeld 7,2 kavels met een gemiddelde oppervlakte van 4,0 ha per kavel. In Noord-Brabant bedraagt het aantal kavels gemiddeld 5,6 en de gemiddelde kaveloppervlakte 4,5 ha.

De conclusie mag zijn dat de verkaveling in Teteringen veel te wensen over laat.

3.6 Mestproductie

Inleiding

Eind 1995 is de integrale notitie mest- en ammoniakbeleid (LNV en VROM, 1995) uitgebracht, met daarin de beleidslijnen voor de komende 10 à 15 jaar. Kern van het voorgestelde beleid vormt het door de overheid en landbouwbedrijfsleven ontwikkelde systeem van de mineralenboekhouding. Bij invoering van het mineralenaangiftesysteem in 1998 vervalt de huidige mestboekhouding. In plaats van de nu geldende gebruiksnormen, die bepalen hoeveel dierlijke mest er per jaar op het land mag worden gebracht, komen de verliesnormen. Bij gebruik van dierlijke mest is een zeker verlies onvermijdelijk. Bij overschrijding van die hoeveelheid, de zogeheten verliesnorm, volgt een heffing. Bedrijven boven een veebezetting van 2,0 grootvee-eenheden (gve) per hectare zijn met ingang van 1998 verplicht aan de mineralenaangifte mee te doen. Bedrijven beneden deze grens hoeven geen mineralenaangifte te doen. In 2000 wordt bekeken wanneer deze bedrijven wel mee moeten doen. Er geldt overigens wel een maximum aanvoernorm. Als op het bedrijf zelf geen mest wordt geproduceerd, mag uiteindelijk niet meer dan 80 kg fosfaat per hectare met dierlijke en overige organische mest worden aangevoerd. In 1995 gold voor grasland nog een gebruiksnorm van 150 kg fosfaat per hectare en voor bouwland een van 110 kg fosfaat per hectare.

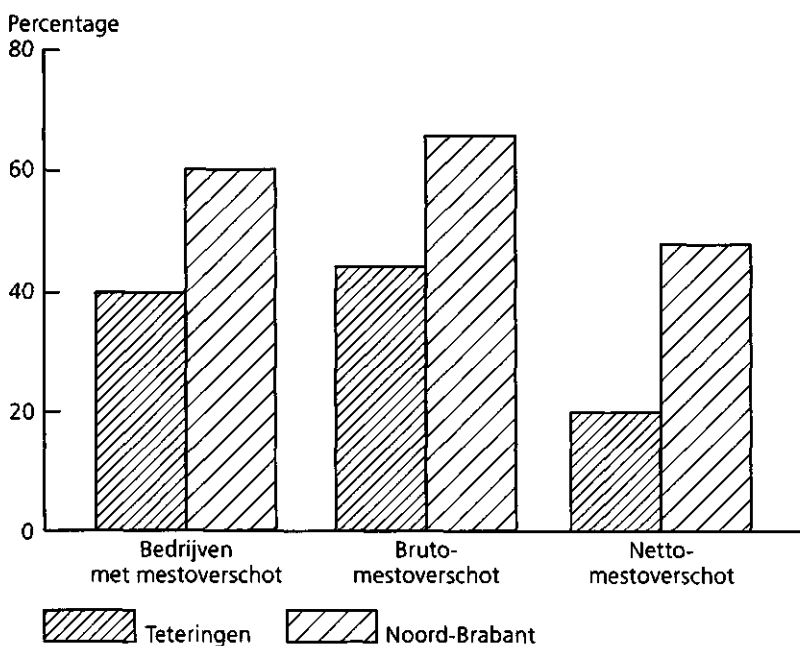
Het accent van het ammoniakbeleid ligt op emissiereductie. Een van de voorstellen is dat bedrijven met een veebezetting boven de 2,0 gve per hectare verplicht zijn een emissie-arme stal te bouwen.

Uit voorgaande is duidelijk dat bij een veebezetting van minder dan 2,0 gve per hectare de gevolgen van het mest- en ammoniakbeleid lijken mee te vallen. Het Informatie- en Kenniscentrum (IKC)-Landbouw is van mening dat een bedrijf met een veebezetting van 2,5 gve per hectare makkelijk kan voldoen aan de voorgestelde verliesnorm in 1998 voor stikstof en fosfaat (Oogst, 12-1-1995). Voeren en bemesten volgens de norm, een geleidelijke stijging van de melkproductie, afstoten van vleesvarzen en het verlagen van de jongveebezetting is volgens het IKC-Landbouw al genoeg om de normen van 1998 te halen. Echter, de normen worden na 1998 nog aanzienlijk aangescherpt.

Eerst zal ingegaan worden op de huidige mestproductie in het gebied, en vervolgens op de veebezetting die een belangrijke rol speelt in het voorgestelde mest- en ammoniakbeleid.

Mestproductie

De mestproductie is uitgedrukt in de hoeveelheid fosfaat, waarbij is uitgegaan van de door de overheid vastgestelde fosfaatproductienormen per diersoort (forfaitaire normen). De totale mestproductie - op basis van alle geregistreerde bedrijven - bedroeg in 1995 in Teteringen ruim 160 ton. Per hectare cultuurgrond komt dit neer op ongeveer 170 kg fosfaat. Voor heel Noord-Brabant is dit 245 kg.

Figuur 3.2 Percentage bedrijven met een mestoverschot, en bruto- en netto-mestoverschot in procenten van de totale mestproductie naar gebied, 1995

De maximale aanwendingsnorm voor grasland lag in 1995 op 150 kg fosfaat per hectare, en voor mais- en bouwland op 110 kg. Op basis van deze normen heeft 40% van de mestproducerende bedrijven in Teteringen een mestoverschot (in Noord-Brabant 60%). Het deel van de mestproductie dat niet op het eigen bedrijf kan worden afgezet - het zogeheten bruto-overschot - bedraagt ruim 40% van de totale mestproductie (voor Noord-Brabant 66%). Rekening houdend met de plaatsingsmogelijkheden van mest op niet-overschot-

bedrijven, kan het netto-overschot worden bepaald. Dit is de hoeveelheid mest die resteert nadat alle theoretische plaatsingsruimte op de bedrijven zou zijn benut. In Teteringen bedraagt het netto-overschot een vijfde van de totale mestproduktie (in Noord-Brabant is dit 48%). In figuur 3.2 zijn de kengetallen over de mestsituatie in beide gebieden nog eens visueel weergegeven.

Het mestoverschot in Teteringen wordt vrijwel geheel voortgebracht in de intensieve veehouderij. Alle intensieve veehouderijbedrijven in het gebied hebben een mestoverschot. Van de melkveebedrijven heeft ruim een derde een mestoverschot. Wordt er rekening gehouden met de plaatsingsruimte op de andere melkveebedrijven, dan is er binnen de melkveesector in het gebied vrijwel een evenwicht tussen de geproduceerde hoeveelheid mest en de plaatsingsruimte volgens de gebruiksnormen.

Veebezetting

In de inleiding van deze paragraaf is aangegeven dat bij een veebezetting van 2,0 gve per hectare de gevolgen van het mest- en ammoniakbeleid beperkt kunnen blijven. De veebezetting ligt daar nu nog ruim boven. Op gebiedsniveau bedraagt de veebezetting in Teteringen 2,5 en in Noord-Brabant 2,9 gve per hectare. De veebezetting op de melkveebedrijven in Teteringen bedraagt 2,8 en in Noord-Brabant 3,4 gve per hectare. Een van de mogelijkheden voor verlaging van de veebezetting is vergroting van de bedrijfsoppervlakte. In hoeverre daar in de toekomst nog ruimte voor is - mede in het licht van de niet-agrarische claims - wordt in hoofdstuk 4 belicht.

3.7 Melkveebedrijven

De ruim twintig melkveebedrijven groter dan 20 nge in Teteringen nemen bijna de helft van de totale produktie-omvang in de land- en tuinbouw in het gebied voor hun rekening, en hebben ongeveer twee derde van de totale oppervlakte cultuurgrond in gebruik.

Qua grootte van de melkveestapel wijken de melkveebedrijven in Teteringen niet veel af van die in Noord-Brabant (tabel 3.2). In positieve zin onderscheiden de bedrijven in Teteringen zich van die in heel Noord-Brabant door de relatief lage veebezetting (gve per hectare). De ruime jongveebezetting biedt voorts nog enige ruimte om de veebezetting terug te brengen.

De verkaveling van de melkveebedrijven in Teteringen steekt daarentegen ongunstig af tegen die van de bedrijven in Noord-Brabant (zie verder paragraaf 3.5). Het opvolgingspercentage ligt ook in Teteringen op het voor de melkveehouderij bekende hoge niveau.

Tabel 3.2 Overzicht kengetallen van de melkveehouderijbedrijven groter dan 20 nge naar gebied; 1993/1995

Kengetal	Teteringen	Noord-Brabant
Melkkoeien per bedrijf	56	57
Jongvee per 100 melkkoeien	93	93
Hectare per bedrijf	29,5	26,2
Gve per hectare grasland en voedergras	2,8	3,4
Kavels per bedrijf *)	7,2	5,6
% bedrijven met \geq 60% huiskavel *)	25	40
% bedrijven met bedrijfshoofd \geq 50	50	49 *)
Opvolgingspercentage	73 **)	68 *)

*) Gegevens gebaseerd op 1993; **) Begeleidingscommissie.

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

3.8 Andere bedrijven

Alle acht intensieve veehouderijbedrijven in het studiegebied zijn gespecialiseerd in de varkenshouderij. Het grootste deel (ruim 80%) van de varkensstapel is geconcentreerd op deze bedrijven. De gemiddelde bedrijfsomvang (90 nge) van de intensieve veehouderijbedrijven in Teteringen is vrijwel gelijk aan die van de bedrijven in Noord-Brabant. De helft van de intensieve veehouderijbedrijven in Teteringen heeft een omvang van meer dan 70 nge.

Voorts komen in het studiegebied nog tien bedrijven voor die gespecialiseerd zijn in een bepaalde tuinbouwtaak, zoals boomkwekerij en glastuinbouw. Deze bedrijven hebben over het algemeen een redelijke omvang.

De overige zes bedrijven met een omvang van meer dan 20 nge zijn vrij klein in omvang.

4. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN

4.1 Inleiding

De mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de land- en tuinbouw in Teteringen onder invloed van ruimtelijke ontwikkelingen staan in dit hoofdstuk centraal. Getracht wordt een vertaling te maken van de diverse plannen voor niet-agrarische activiteiten naar de gevolgen voor de land- en tuinbouw. Om de onzekerheid die er nog bestaat over een aantal plannen te ondervangen, is deze "landbouweffectrapportage" uitgevoerd aan de hand van twee varianten. In paragraaf 4.2 is dit verder uitgewerkt, waarbij tevens de gevolgde werkwijze uit de doeken wordt gedaan. In paragraaf 4.3 worden de uitgangspunten op een rijtje gezet, waarbij vooral de nadruk ligt op de oppervlakte van de niet-agrarische claims. De toekomstige ontwikkelingen in de land- en tuinbouw worden tot uitdrukking gebracht in de ontwikkeling van het aantal bedrijven, en de ontwikkeling van het areaal cultuurgrond (paragrafen 4.4 en 4.5). Aan de melkveehouderij is als veruit de grootste grondgebruiker een aparte paragraaf (4.6) gewijd.

4.2 Methode

De eerste stap bestaat uit de inventarisatie van de plannen die er zijn voor niet-agrarische activiteiten in het studiegebied, en is verricht door de dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden Noord-Brabant (LBL Noord-Brabant). Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de inhoud en de mate van "hardheid" van de verschillende plannen (hoe groot is de kans op uitvoering, en op welke termijn), zijn er gesprekken gevoerd met onder meer ambtenaren van de gemeenten Breda en Teteringen. Op grond hiervan is in overleg met de begeleidingscommissie een overzicht gemaakt van de lokatie en de oppervlakte van de diverse niet-agrarische claims. Aangezien er over verschillende plannen nog steeds onduidelijkheid bestaat, zijn er twee varianten opgesteld. In de ene variant - de "maximumvariant" - is ervan uitgegaan dat alle niet-agrarische claims in de prognoseperiode worden gehonoreerd. In de "minimumvariant" zijn alleen die plannen opgenomen waarvan de uitvoering in de prognoseperiode (vrijwel) zeker is, althans volgens de stand van zaken begin 1996. Vervolgens is nagegaan voor welke bedrijven de claims gevolgen hebben. Los hiervan is een raming gemaakt van de toekomstige ontwikkeling van het aantal bedrijven in het gebied. Deze ontwikkeling zonder ruimtelijke claims wordt verder aangeduid als de "nulvariant". Samen levert dat een raming op van de ontwikkeling van het aantal bedrijven in de twee andere varianten. Aan de hand van de ontwikkeling van het aantal bedrijven en de ont-

trekking van landbouwgrond, is een raming gemaakt van de ontwikkeling van het areaal cultuurgrond over de bedrijfstypen. Voor de melkveehouderij is een raming gemaakt van de toekomstige melkproductie per koe, om de omvang van de melkveestapel te kunnen inschatten.

4.3 Uitgangspunten

Prognoseperiode

De toekomstige ontwikkelingen worden gezien over een periode van tien jaar, van 1995 tot 2005. Het uitgangsjaar is gelijk aan het jaar dat gebruikt is voor de beschrijving van de huidige situatie. Een berekening van de mogelijke effecten over een periode van ongeveer tien jaar omgeven met marges - hier tot uiting komend in de varianten - kan nog met enige mate van nauwkeurigheid worden uitgevoerd. Berekeningen over een langere periode voor een vrij klein gebied - zoals het studiegebied - is gezien de toenemende onzekerheden weinig zinvol. Een periode van tien jaar sluit verder aan bij de periode die bij de ontwikkelingen in hoofdstuk 2 in ogenschouw is genomen.

Niet-agrarische claims

In tabel 4.1 is een overzicht gegeven van de omvang van de niet-agrarische claims met daarbij een nummer en een omschrijving van de lokatie. De nummers van de lokaties verwijzen naar figuur 4.1.

Tabel 4.1 *Oppervlakte niet-agrarische claims in hectare in herinrichtingsgebied Teteringen naar variant (minimum en maximum) en lokatie*

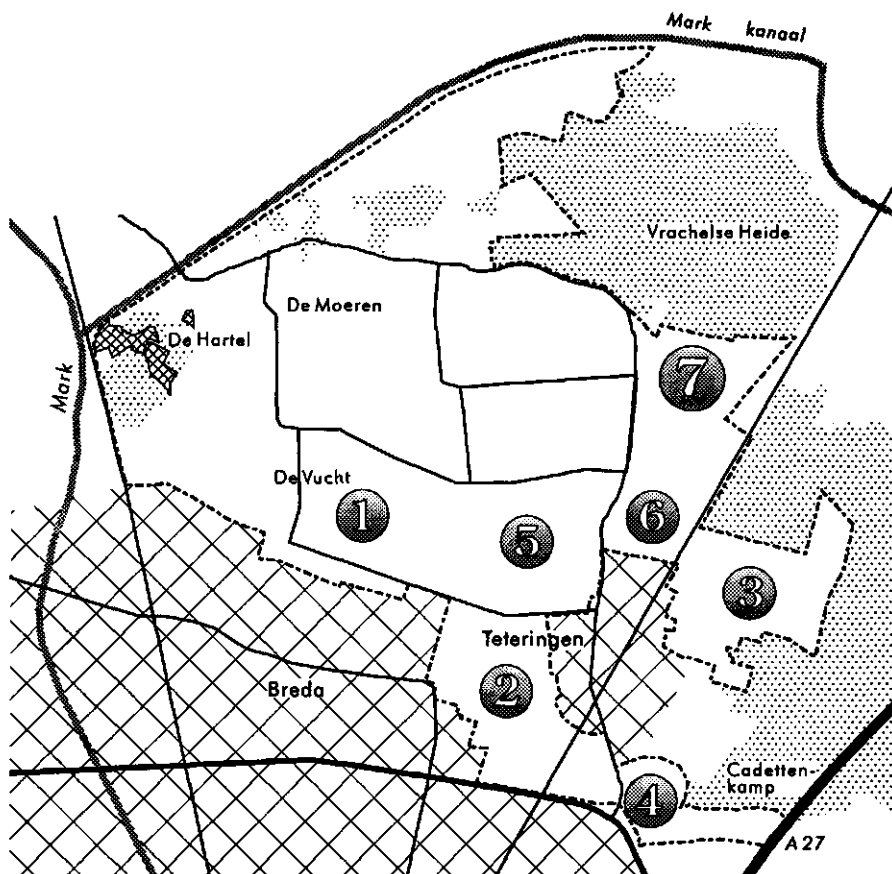
Lokatie	Totale oppervlakte	Variant	
		minimum	maximum
1. Ecologische Hoofdstructuur	110	110	110
2. Zwarte Dijk zuid	85	85	85
3. Oosterhoutseweg oost	90	90	90
4. Teteringen-Cadettenkamp	55	0	55
5. Zwarte Dijk noord	50	0	50
6. Teteringen noord	20	0	20
7. Geledingszone Vrachelse Heide	30	0	30
Totaal	440	285	440

Hierna volgt een korte uiteenzetting over de ideeën die er leven voor de genoemde lokaties. Sommige plannen zijn heel concreet, andere zijn nog niet

meer dan ambtelijke suggesties waarvan absoluut niet zeker is dat zij ooit uitgevoerd gaan worden. De nummers verwijzen naar die in tabel 4.1 en figuur 4.1.

- ad 1 Onlangs is door Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant de begrenzing van de Ecologische Hoofdstructuur vastgesteld. De toekomstige reservaten zullen de komende jaren worden aangekocht en overgedragen aan Staatsbosbeheer. Of agrariërs een rol kunnen spelen in het natuurbeheer is nog niet bekend. In het kader van dit onderzoek is verondersteld dat de grond niet meer bijdraagt aan de agrarische produktie. Het beheersgebied blijft wel in agrarisch gebruik. Beheersvergoedingen compenseren eventuele beperkingen in het gebruik. Voor dit onderzoek zijn de beheersgebieden buiten beschouwing gebleven.
- ad 2 Voor het gebied ten zuiden van de Zwarte Dijk, tussen Breda en Teteringen, zijn diverse plannen in omloop. Er zijn ideeën voor woningbouw, een golfbaan, bos, bedrijventerrein en voor combinaties van deze bestemmingen. Geen van de plannen biedt nog ruimte aan landbouw zoals die momenteel wordt uitgeoefend.
- ad 3 Het gebied tussen de Oosterhoutseweg en de A27 is zowel om te recreëren, te wonen als uit oogpunt van natuur een interessant gebied. Direct grenzend aan Teteringen worden momenteel woningen gebouwd. Er zijn nog geen concrete plannen voor dit gebied, maar de verwachting is dat de landbouw hier in de toekomst verder onder druk komt te staan.
- ad 4 Voor het gebied ten zuiden van Teteringen, ingeklemd tussen de Oosterhoutseweg, de spoorlijn, de A27 en het natuurgebied Cadettenkamp zijn momenteel geen concrete plannen aanwezig. De mogelijkheden voor ontwikkeling van de landbouw op deze lokatie lijken op langere termijn beperkt. Het gebied ligt ingeklemd tussen andere functies, die ten aanzien van milieuwetgeving andere eisen stellen. Een bestemmingsverandering, in bijvoorbeeld bedrijventerrein, is niet ondenkbeeldig.
- ad 5 Het gebied ten noorden van de Zwarte Dijk, tussen het toekomstig natuurterrein (zie 1) en de dorpskern van Teteringen staat voortdurend ter discussie. Er zijn ideeën voor een golfbaan, voor woningen, maar ook voor een parkachtig natuur/bosgebied dat aansluit op het dorp en op de Hoge Vucht.
- ad 6 Net ten noorden van Teteringen, tussen de Oosterhoutseweg en Hoeven-eind, worden in alle plannen meer of minder woningen gebouwd.
- ad 7 Tussen Oosterhout en Teteringen moet een gebied aanwezig blijven zonder bebouwing; de beide kernen moeten niet aan elkaar groeien. Een mogelijkheid om dat te voorkomen zou de aanleg van bos zijn, bijvoorbeeld door uitbreiding van de Vrachelse Heide.

Voor de westkant van het herinrichtingsgebied worden nauwelijks ruimtelijke aanspraken genoemd. De ideeën om bos in te planten, nog genoemd in de Streekplanuitwerking van 1986, zijn niet meer erg actueel.

1. Ecologische Hoofdstructuur
2. Zwarte Dijk zuid
3. Oosterhoutseweg oost
4. Teteringen-Cadettenkamp
5. Zwarte Dijk noord
6. Teteringen noord
7. Geledingszone Vrachelse Heide

Figuur 4.1 Lokatie van de mogelijke niet-agrarische claims in herinrichtingsgebied Teteringen

Ontwikkeling aantal bedrijven

Los van de gevolgen van de onttrekking van landbouwgronden is een raming gemaakt van de toekomstige ontwikkeling van het aantal bedrijven. In het vervolg wordt deze ontwikkeling (zonder ruimtelijke claims) aangeduid met de "nulvariant". De raming is gebaseerd op de leeftijd van het bedrijfshoofd en de opvolgingssituatie. Verondersteld is dat bedrijven met een bedrijfshoofd jonger dan 55 jaar, en bedrijven met een bedrijfshoofd van 55 jaar of ouder met een opvolger worden voortgezet. Van de bedrijven met een bedrijfshoofd van 55 jaar of ouder zonder opvolger is aangenomen dat ze worden opgeheven. In de Landbouwtelling wordt de opvolgingssituatie gevraagd op bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder. De reden om de grens bij 55 jaar te leggen en niet bij 50 jaar, is dat de bedrijfshoofden met een leeftijd tussen 50 en 55 jaar veelal nog niet zeker weten of zij een bedrijfsopvolger hebben. "Hun kinderen zijn over het algemeen vrij jong en hebben vaak nog niet de leeftijd van 16 of ouder bereikt. Ook kan de beroepskeuze van aanwezige kinderen nog niet vaststaan" (Van den Hoek, 1994). Het percentage opvolgers ligt voor bedrijfshoofden met een leeftijd tussen 50 en 55 jaar dan ook duidelijk lager dan voor oudere bedrijfshoofden.

De nulvariant is vooral bedoeld om de gevolgen voor de landbouw van een meer of minder sterke grondonttrekking te kunnen beoordelen. De einduitkomst van de nulvariant dient met andere woorden als een referentiepunt voor de einduitkomsten van de ontwikkelingen volgens de twee andere varianten.

Ontwikkeling areaal cultuurgrond

De ontwikkeling van het areaal cultuurgrond is berekend aan de hand van de huidige oppervlakte cultuurgrond die in gebruik is bij de geregistreerde land- en tuinbouwbedrijven in het studiegebied, en de onttrekking van grond voor niet-agrarische doeleinden. De arealen grond voor niet-agrarische doeleinden die zijn opgenomen in tabel 4.1, zijn bruto-oppervlakten. Voor de omrekening naar het areaal cultuurgrond, wordt uitgegaan van de huidige verhouding tussen de oppervlakte cultuurgrond en het totale gebiedsareaal. Deze verhouding lag in 1995 op 0,83. In de nulvariant is de grondonttrekking voor niet-agrarische claims op nul gesteld.

Om een verdeling te kunnen maken van het areaal cultuurgrond over de melkveebedrijven en de overige bedrijven zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd. De niet-melkveebedrijven die worden gecontinueerd, behouden hun huidige oppervlakte. De oppervlakte van deze bedrijven is gesommeerd en vervolgens afgetrokken van de totale oppervlakte cultuurgrond van het gebied na aftrek van de niet-agrarische claims. Verondersteld is dat de resterende oppervlakte ten goede komt aan de melkveebedrijven, en dat de volledige oppervlakte op deze bedrijven bestaat uit grasland en voedergewassen.

Overige uitgangspunten

In de berekeningen is geen rekening gehouden met bedrijfsverplaatsingen of verschuivingen tussen bedrijven binnen het gebied. Stel dat op een plek een bedrijf voor woningbouw moet verdwijnen en op een andere plek besluit een landbouwer zijn bedrijf te stoppen. Het eerste bedrijf zou dan kunnen doorschuiven naar het tweede. De belangrijkste reden om daar geen rekening mee te houden, is de beperkte omvang van het gebied, waardoor de mogelijkheden door te schuiven beperkt zullen zijn. Mede hierdoor zal een nieuwe bedrijfslokatie al snel buiten het gebied worden gezocht, wat in de praktijk dan ook gebeurt. Het positieve gevolg van dit uitgangspunt is dat de bedrijven die worden voortgezet meer mogelijkheden hebben voor bedrijfsvergroting.

Voor de melkveehouderij is ervan uitgegaan dat de melkquotering in de prognoseperiode blijft bestaan, en dat de omvang van het landelijk melkquotum gelijk blijft. Verder wordt verondersteld dat de melkproductie per koe in tien jaar tijd stijgt met 15% (ongeveer 1,5% gemiddeld per jaar). Ter vergelijking: op de grotere gespecialiseerde melkveehouderijbedrijven in de zandgebieden is de melkproductie per koe tussen 1988 en 1994 met ruim 10% gestegen, ofwel met gemiddeld 1,8% per jaar (Van Dijk et al., 1992 en 1995). In de nulvariant is verondersteld dat er geen melkquotum uit het gebied verdwijnt. In de andere varianten is het uitgangspunt dat met de bedrijven die moeten wijken voor niet-agrarische claims ook het melkquotum van deze bedrijven voor het gebied verloren gaat. Hierachter zit de veronderstelling dat deze bedrijven op een andere lokatie buiten het gebied worden voortgezet.

4.4 Aantal bedrijven

In de periode 1995-2005 wordt in de nulvariant een teruggang in het aantal bedrijven in Teteringen geraamd van bijna een vijfde (tabel 4.2), wat iets hoger is dan in de afgelopen tien jaar. Ten opzichte van de nulvariant daalt in de minimumvariant het aantal bedrijven met 13% extra, en in de maximumvariant met een derde extra.

Tabel 4.2 *Raming ontwikkeling aantal bedrijven in herinrichtingsgebied Teteringen tussen 1995 en 2005 naar variant*

Bedrijven	1995	Variant		
		nul *)	minimum	maximum
Aantal	56	46	40	31
Index 1995=100	100	82	71	55

*) Nulvariant is de variant zonder ruimtelijke claims.

De daling van het aantal bedrijven in de nulvariant komt in hoofdzaak neer op een afname van het aantal graasdierbedrijven. In de twee andere varianten daalt binnen alle bedrijfstypen het aantal bedrijven in meer of minder sterke mate.

4.5 Areaal cultuurgrond

De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond is - zoals is uiteengezet bij de uitgangspunten in paragraaf 4.3 - afgeleid van de grondbehoefte voor niet-agrarische doeleinden. In de nulvariant is verondersteld dat er geen onttrekking van landbouwgrond plaatsvindt. Het areaal cultuurgrond daalt in de minimumvariant met ongeveer een kwart, en in de maximumvariant met bijna 40% (tabel 4.3).

In de nulvariant blijft het areaal cultuurgrond dat betrokken is bij de opheffing van bedrijven binnen de landbouw. De gemiddelde oppervlakte cultuurgrond per bedrijf in Teteringen neemt in de nulvariant dan ook toe, van ruim 17 ha tot ruim 21 ha. Omdat zowel in de minimum- als de maximumvariant het aantal bedrijven sterker afneemt dan het areaal cultuurgrond, stijgt ook in deze twee varianten de gemiddelde bedrijfsoppervlakte, maar blijft de stijging beperkt tot 19 à 20 ha. De gemiddelde oppervlakte van de melkveebedrijven neemt in de nulvariant toe van 29 ha tot 36 ha. In de twee andere varianten stijgt de gemiddelde oppervlakte niet verder dan tot 30 à 32 ha.

Tabel 4.3 *Raming ontwikkeling oppervlakte cultuurgrond in herinrichtingsgebied Teteringen tussen 1995 en 2005 naar variant*

Cultuurgrond	1995	Variant		
		nul *)	minimum	maximum
Hectare	979	979	742	614
Index 1995=100	100	100	76	63

*) Nulvariant is de variant zonder ruimtelijke claims.

4.6 Melkveehouderij

In de nulvariant is verondersteld dat de omvang van het melkquotum in het studiegebied gelijk blijft. Door de stijging van de melkproductie per koe, kan de melkveestapel in de nulvariant met ruim 10% dalen (tabel 4.4). Dat is *aanmerkelijk minder dan de daling met 40% in de afgelopen tien jaar*. In de minimumvariant neemt het aantal melkkoeien met bijna een kwart af, en in de maximumvariant met ruim 40%. De geraamde ontwikkelingen in het grondgebruik en de melkveestapel, maken het mogelijk een raming te maken van de ontwikkeling van de melkveebezetting. In de nulvariant daalt het aan-

tal melkkoeien per hectare cultuurgrond van 1,8 naar 1,3. In de minimumvariant is de daling iets minder groot (tabel 4.4).

Tabel 4.4 Raming ontwikkeling melkveestapel en veebezetting op de melkveebedrijven in herinrichtingsgebied Teteringen tussen 1995 en 2005 naar variant

Melkkoeien/ veebezetting	1995	Variant		
		nul *)	minimum	maximum
Aantal melkkoeien	1.174	1.020	900	670
Melkkoeien per hectare	1,8	1,3	1,5	1,3
Gve melkvee per hectare	2,5	1,7	2,1	1,8

*) Nulvariant is de variant zonder ruimtelijke claims.

Momenteel worden in het gebied ongeveer 0,9 stuks jongvee per melk-koe aangehouden. Ervan uitgaand dat deze verhouding op het huidige peil blijft, kan de melkveebezetting - uitgedrukt in gve melkvee (melkkoeien en jongvee) per hectare cultuurgrond - voor de nulvariant en de twee andere varianten worden uitgerekend. Het aantal gve melkvee per hectare ligt nu op 2,5 en daalt in de nulvariant naar 1,7 gve melkvee per hectare. In de minimumvariant komt de melkveebezetting uit op 2,1 gve melkvee per hectare, en in de maximumvariant op 1,8 gve melkvee per hectare.

In het vorige hoofdstuk is aangegeven dat de totale veebezetting rond een niveau van 2,0 gve per hectare zou moeten liggen, om zoveel mogelijk te kunnen voldoen aan de eisen van de mestwetgeving. Gezien de uitkomsten lijkt dat in de twee varianten met meer of minder grondonttrekking mogelijk, waarbij er overigens geen of weinig ruimte meer is voor bijvoorbeeld vleesvee. De vrij hoge jongveebezetting die is aangehouden, biedt nog mogelijkheden om de veebezetting te verlagen of een deel van het jongvee te verruilen voor ander vee.

Overigens is een veebezetting van 2,0 gve per hectare geen eis die gesteld wordt vanuit het beleid, en het is ook geen garantie dat de verliesnormen kunnen worden gehaald. Of aan de normen zal kunnen worden voldaan, hangt mede af van de zwaarte van de normen en van de individuele ondernemerskwaliteiten.

5. SLOTBESCHOUWING

Melkveehouderij staat onder druk

Het herinrichtingsgebied Teteringen kan nog steeds gekarakteriseerd worden als een melkveehouderijgebied. Het belang van de melkveehouderij is de afgelopen tien jaar wel sterk afgenomen. Zo kromp de melkveestapel met maar liefst 40%. Belangrijkste oorzaak is de melkquotering, maar ook de onzekerheid over plannen voor niet-agrarische activiteiten en de beperkte omvang van het gebied dat omsloten is door moeilijk overschrijfbare grenzen spelen hierin een rol. Enkele melkveehouders hebben waarschijnlijk mede daarom het bedrijf verplaatst. In dezelfde periode hebben de tuinbouw (boomteelt en glastuinbouw) en de intensieve veehouderij terrein gewonnen. Overigens zal de omvang van de tuinbouw beperkt blijven, omdat het grootste deel van het gebied uit bodemkundig oogpunt niet geschikt is voor tuinbouw. De meer geschikte gronden zijn al in gebruik voor de tuinbouw, en/of liggen met name op die plekken waar claims liggen voor niet-agrarische activiteiten. Ook in de toekomst zal het agrarisch grondgebruik vooral bestaan uit grasland en voedergewassen.

De omvang van de bedrijven in Teteringen komt overeen met die van de bedrijven in de provincie Noord-Brabant. Ook het opvolgingspercentage in Teteringen ligt in de buurt van dat in de provincie. Het gebied kent een mestoverschot, maar dat is naar verhouding kleiner dan het provinciale overschot. De melkveebedrijven zijn in omvang ongeveer gelijk aan die in Noord-Brabant. In gunstige zin onderscheiden de melkveebedrijven in Teteringen zich van het provinciale beeld door een lage veebezetting, en in ongunstige zin onderscheiden ze zich door de slechte verkaveling.

Alles bij elkaar genomen, komt Teteringen op dit moment op basis van een vergelijking met de provincie naar voren als een redelijk goed landbouwgebied.

Veel niet-agrarische claims

In de afgelopen tien jaar is de oppervlakte cultuurgrond in het gebied vrijwel gelijk gebleven. Naar verwachting gaat dat binnen niet al te lange termijn veranderen, afgaand op de vele plannen en ideeën voor niet-agrarische activiteiten in het gebied, zoals voor woningbouw en groenvoorzieningen. Om de mogelijke gevolgen van de uitvoering van de plannen in beeld te brengen, is aan de hand van twee varianten - met een meer of minder sterke onttrekking van landbouwgronden - een toekomstig beeld van de landbouw geschetst. Deze exercitie is niet bedoeld om een nauwkeurige voorspelling te doen - daarvoor zijn er te veel onzekere factoren - maar is erop gericht een in-

dicatie te geven van de toekomstige positie van de landbouw in het gebied bij uiteenlopende ruimtelijke ontwikkelingen. Dit kan een aanzet zijn om zowel vanuit landbouw als vanuit andere sectoren een discussie te starten over de toekomstige inrichting van het gebied.

Duurzame landbouw?

Een belangrijke vraag die in het gebied speelt, is in hoeverre in de toekomst in het gebied nog sprake zal zijn van een duurzame landbouw. Die vraag komt voort uit de vele niet-agrarische claims in combinatie met de beperkte omvang van het gebied en de ligging van het gebied binnen lastig overschrijdbare grenzen, zoals stedelijk gebied en natuurterreinen. Aanduidingen van dat het gebied een soort "enclave" of zelfs een soort "eiland" vormt, illustreren dat.

In de varianten daalt het aantal bedrijven van 56 in 1995 tot 30 à 40 rond het jaar 2005. Het areaal landbouwgrond neemt in de varianten af van ongeveer 1.000 ha tot 600 à 750 ha. Het aantal bedrijven en het areaal cultuurgrond komen met andere woorden in de toekomst volgens de varianten sterk onder druk te staan. Het draagvlak van voorzieningen neemt hierdoor af. Voor sommige diensten (bijvoorbeeld loonwerk) zal vaker een beroep moeten worden gedaan op bedrijven van buiten het gebied. Verder zal de aan- en afvoer van landbouwproducten wat meer moeite kosten. Toch zullen dit niet echte knelpunten gaan vormen voor de landbouw. Het grootste probleem voor de landbouw ligt op het vlak van de bedrijfsontwikkeling. De uitbreiding van niet-agrarische activiteiten in het gebied, zoals wonen en recreatie, betekenen een toenemende druk op de grondmarkt en daarmee minder mogelijkheden voor bedrijfsvergroting. Voorts zal een toename van niet-agrarische activiteiten in het gebied de kans vergroten dat bedrijven te maken krijgen met belemmeringen in hun bedrijfsvoering.

Duurzaam heeft behalve een sociaal-economische, ook een milieukundige dimensie. Het lijkt erop dat binnen de melkveehouderij, zonder al te rigoureuze ingrepen, wel voldaan zal kunnen worden aan de toekomstige eisen vanuit het mest- en ammoniakbeleid. De melkquotering en de verhoging van de melkproductie per koe spelen hierin een belangrijke rol. Uitbreiding van de bedrijfsoppervlakte is een andere weg waarlangs een bijdrage zou kunnen worden geleverd om te voldoen aan milieu-eisen. In de twee varianten is daar echter weinig ruimte meer voor.

Behalve bedreigingen die uitgaan van de realisering van de ruimtelijke plannen, zijn er ook kansen voor de landbouw. De uitbreiding van de niet-agrarische activiteiten, zoals wonen en recreatie, en de ligging nabij een grote stad biedt agrarische ondernemers mogelijkheden om het bedrijf te verbreden met niet-landbouwkundige activiteiten.

Verbetering verkaveling dringend gewenst

Hiervoor is ingegaan op een aantal vragen rondom een duurzame landbouw in Teteringen. Daarin speelt ook de inrichting ten behoeve van de land-

en tuinbouw een belangrijke rol. Dit onderdeel wordt hier apart behandeld, omdat landinrichting mogelijkheden biedt verbeteringen aan te brengen in de inrichtingssituatie. Het begrip basisinrichting kan daarbij een goed hulpmiddel zijn. De basisinrichting is een referentiebeeld voor een goede toestand van de verkaveling, de ontsluiting en de waterbeheersing voor een duurzame, veilige en concurrerende land- en tuinbouw. De verkaveling in Teteringen voldoet bij lange na niet aan de wensen die in de basisinrichting zijn geformuleerd. In het kader van de herinrichting Teteringen is met inrichtingsmaatregelen de verkaveling te verbeteren. In samenspraak met de betrokkenen zal dit nader moeten worden uitgewerkt.

LITERATUUR

CLC (Centrale Landinrichtingscommissie) (1994)

Advies over basisinrichting ten behoeve van de land- en tuinbouw;
Utrecht

Dijk, J.P.M. van, et al. (1992, 1995)

Bedrijfsuitkomsten in de landbouw; Den Haag, Landbouw-Economisch
Instituut (LEI-DLO); *Periodieke Rapportages 11-90/91 en 11-93/94*

Heeres, H.J. (1987)

*De land- en tuinbouw in Teteringen; Een landinrichtingsgebied ten noor-
den van Breda;* Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut;
Mededeling 373

Hoek, J.M. van den (1994)

Opvolgers van boeren en tuinders; Situatie in 1993 en ontwikkelingen;
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Mededeling 517

LNV en VROM (ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en ministe-
rie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) (1995)

Integrale notitie mest- en ammoniakbeleid

BIJLAGEN

Bijlage 1 Nederlandse grootte-eenheid

Tabel B1.1 Nge per hectare respectievelijk dier voor 1985 en 1995

Gewassen/dieren	1985	1995
Melkkoeien	0,84	1,33
Jongvee < 1 jaar	0,20	0,23
Jongvee 1-2 jaar	0,20	0,34
Fokvarkens	0,27	0,28
Vleesvarkens	0,04	0,04
Boomkwekerij		
- laan- en parkbomen	8,28	11,34
- sierconiferen	31,16	39,00
Glastuinbouw		
- tomaten	97,86	151,52
- paprika's	97,86	151,89